

Dr. Böröcz Enikő

Ordass Lajos evangélikus hitvalló püspök szolgálata

1945-1956

Pesthidegkút 2009. november 8.

I. Bevezetés

Néhány személyes megjegyzés illetve tapasztalat! Több mint tizenöt éve választottam kutatási témámul a Magyarországi Evangélikus Egyház [MEVE] 1945 és 1989 közötti történetét, és benne Wolf – 1944.március 19-től, Magyarország német megszállásától kezdődően – Ordass Lajos személyét és szolgálatát. Doktori disszertációm is Róla írtam.¹

Egy másik megjegyzés: lényegében születésem óta éltem, és élek egyházi környezetben, mindezt a legváltozatosabb helyeken, időkben és módokon. Ez azt jelenti, hogy *nem kívülállóként*, legyen szó ellenséges, vagy rajongó magatartásról – hanem *belülről* figyelem minden pillanatban a MEVE-t. Ennek megfelelően *egyszerre látom „szent-nek és bűnös-nek”*, és, mint ilyet *sok áldás és sok – sok bűn, „csúfság”* – ez utóbbi Ordass Lajos szava – *hordozójának, és közvetítőjének*. Vallom azt, hogy nem minden, ami a szemünk előtt van, mint egyház tartozik igazán Jézus Krisztus Magyarországi Evangélikus Egyházához. Ellenkezőleg: sok minden van, ami szégyenére van ennek az elnevezésnek. Ugyanakkor vannak személyek, és dolgok, amikre méltán lehetünk büszkék, amelyekről soha nem szabadna lefáradnunk, amelyekre mindig hálával kellene emlékeznünk. Mindezt előrebecsátva, a krisztusi realitás talaján állva mondhatom, hogy nincsenek illúzióim. Van viszont reménységem, amely egyszerre nagy, égi és — kicsi, azaz földi —! A nagy remény hordozza a kicsit. Tehát: csak a Jézus Krisztus válsághalálába és feltámadásába vetett hit alapján lehet kettős reménységem! Ez a második megjegyzésem.

A harmadik megjegyzésem : nem ismertem személyesen Ordass Lajost. Teológus koromban egyik ceglédi iskolatársam, Tóth Ildikó látogatta őt. Tőle hallottam a nevét, és azt, hogy valaha püspök volt, azonban – nem önszántából – de kikerült az egyházkormányzásból. Szerettem volna meglátogatni, Ő azonban azt üzent nekem, hogy az én nevemmel elég nekem egy keresztet is hordozni, nem kell kettő.

² Ha én akkor, legalább annyit tudtam volna a *teologia crucis*-ről , a lutheri teológiáról, mint ma, és ezt a tudásomat alkalmazni is tudtam volna, akkor Ordass püspök úr nem úszta volna meg a

¹ Böröcz Enikő: Ordass Lajos második „aktív” püspöksége. A Magyarországi Evangélikus Egyház története 1956 és 1958 között. 2007. A disszertáció többek között az Evangélikus Hittudományi Egyetem –EHE –levéltárában olvasható.

² Böröcz Sándor Kiáltás a mélyből. Negyedik Kiadás Ordass Lajos Baráti Kör Budapest, 2005.

látogatásomat. Így azonban bánatos szívvel, de belenyugodtam abba, hogy a földi életben nem lesz módomban találkozni vele személyesen. Ez a harmadik megjegyzésem.

Néhány tapasztalat, részben külföldi, részben magyarországi, mind 1989 utánról. 2003 végén Amerika négy államában – Illionis, Minnesota, Baltimor és Pennsylvánia – jártam, a doktori disszertációhoz szükséges anyagok összegyűjtése okán. Második helyemen Minnesota államban, St Paul-Minneapolisban, az ottani teológián egy norvég származású professzor, amikor megtudta, hogy Ordassal foglalkozom perceként keresztül nevetett örömeiben, és azt kiabálta: „ A Magyarországi Evangélikus Egyház végre foglalkozik Ordass Lajossal!” Ő tudta, hogy ki volt Ordass Lajos! Egy másik külföldi tapasztalat: Genf, Lutheránus Világszövetség, [LVSZ], 2004 augusztusa. Az ottani levéltárban kutattam egy hónapon keresztül. Az egyik reggel a munkaszobám felé tartva, a liftben összetalálok egy ismeretlen emberrel. Megkérdezte, hogy mit csinálok Genfben. Mondtam Ordass Lajossal foglalkozom! Elsírta magát, majd amikor kiszállt a liftből kezét fogott velem! Ő is tudta, hogy ki volt Ordass Lajos! Hozzá kell tennem azonban, hogy sem az amerikai lutheránus egyházban, sem a LVSZ-ben magában nem tapasztaltam hasonló mentalitást.

Három utolsó, magyarországi tapasztalat. Az egyik örömteli, a másik kettő szomorú, az első világi, a másik kettő egyházi természetű. Ordass Lajos 2000. március 18-án Magyar Örökség díjat kapott. Mádl Ferenc akadémikus, a későbbi köztársasági elnök akkor a következőket mondta róla: „Ordass püspök helytállásával küldetést vállalt, példaadása sokunknak adott erőt tisztességünk fenntartásához... Alakja, személye ma is sugárzó erő...”³

A második példa: az Ordass Lajos Baráti Kör, [OLBK], 2005-ben az Ordass Család egyetértő támogatásával, engedélyezte a Deák téri gimnáziumnak, hogy felveheti Ordass Lajos nevét. A válasz az volt, hogy a gimnázium igazgatótanácsa „nem szeretné, ha megváltozna az iskola neve.” Sólyom Jenő, a Budapest-Deák téri Evangélikus gimnázium igazgatótanácsa elnöke az elutasító levélhez csatolt iratban sietett kihangsúlyozni, hogy ez a döntés „semmilyen formában nem tükrözi azt, hogyan vélekedik a tanári kar, vagy az igazgatótanács püspök úr személyéről és szolgálatáról”.⁴ Utólag kiszivárgott, hogy ezen a bizonyos értekezleten akadt olyan tanár, aki megkérdezte, hogy „egyáltalán ki az az Ordass Lajos?!” Az eset jól mutatja, hogy valami baj van a MEVE-ban az evangélikus identitással, és az evangélikus egyháztörténelem-szemlélettel. Az OLBK elnöke a következő szavakkal vette tudomásul a Deák téri iskola döntését: „Ezt a választ kénytelenek vagyunk tudomásul venni!”⁵ Az esetből világosan kiderül, hogy a Deák téri iskola igazgatótanácsa tagjai többségének fogalmuk sem volt arról, hogy Jézus Krisztus Magyarországi Evangélikus Egyházának egyik legnagyobb

³ Ordass méltatását l. Zászkaliczky Pál: D. Ordass Lajos püspök posztumusz kitüntetése című cikkében = Keresztyén Igazság; az OLBK folyóirata. Új folyam 46. szám- 2000 Nyár, 4. o.

⁴ Jegyzőkönyvrészlet az Ordass Lajos Baráti Kör 2005.november 24-én tartott közgyűléséről. 2. o.

⁵ Uo.

kitüntetését, és az ehhez tartozó egyik legnagyobb megtiszteltetését ajánlották fel nekik. Fogalmuk sem volt róla, hogy nekik jelenthetett volna óriási megtiszteltetést, ha felvehetik Ordass Lajos nevét. Ennél szerencsésebbek csak akkor lehettek volna, és lehetnének, *ha az ordassi örökséget – a hitvalló evangélikus egyházi örökséget, és a belőle fakadó igazi krisztusi demokráciát és hazafiságot* naponta igyekeznének beépíteni diákjaik fizikai, szellemi és lelki nevelésébe.⁶

Egy harmadik negatív tapasztalat. 2009 áprilisában, Révfülöpön az Ordass Lajosról elnevezett Oktatási Központban jártam. Mivel a központ felállítása, és az a pillanat, amikor Ordass Lajosról nevezték el más-más időpontokra esett, ezért még mindig nem hivatalos az, hogy a központot Ordass Lajosról nevezték el. Amikor valakinél rákérdeztem a dologra, azt felelte, hogy egy új kérvényt kellene beadni, amellyel kéri a névváltoztatást, és csak az engedélyezés megtörténte után lehetséges a név nyilvános helyeken, utcán, épületeken történő megjelenítése. Ez az eset is azt mutatja, hogy az evangélikus közgondolkodásban Ordass Lajos még mindig nincs a helyén. Megint csak azt mondanám, hogy az evangélikus identitással van baj.

II. Ki az az Ordass Lajos !?

2006 őszén egy nemzetközi konferenciát rendeztek a dániai Aalborg egyetemén, a Kaj Munkról elnevezett kutatóközpont vezetői.⁷ Az összefoglaló téma: *Keresztység és ellenállás a 20. században* volt. Terray László – Norvégiában élő magyar származású evangélikus lelkész – odafigyelésének volt köszönhető, hogy Ordass Lajos neve is szóba került. Mivel az elsőnek felkért magyar előadó nem ért rá, egy másik magyar történész pedig nem vállalta a feladatot, végül „vigasz-ágon” kijutottam erre a konferenciára. A konferencia agendáját látva dupla volt az örömöm. Ugyanis, mint utólag kiderült, az előadók többsége a totalitárius diktatúrák közül „a náci diktatúra és az egyház” témában adott elő. Ezen kívül a rasszizmus ellen fellépő, illetve a felszabadítási teológiától megérintett személyek és az ő ellenállásuk került elő. Az Ordass Lajosról szóló referátum, illetve nagytanulmány képviselte egyedül azt az egyházvezetői magatartást, amely az egyházzal vallott felfogásának köszönhetően automatikusan ellenállt mind a kommunista, mind a náci diktatúráknak. A konferencia anyaga, benne az Ordassról szóló tanulmány később megjelent egy angol nyelvű kötetben.⁸

⁶ Némi iróniával szabadna úgy fogalmazni, hogy Magyarországon ma a világ jobban tudja, hogy mekkora értéket képviselt Ordass Lajos, mint a MEVE némely személyei és intézményei. Pedig most már van Ordass emlék-plakettünk is, amelyről azt szoktuk mondani, hogy lelkészek számára a MEVE által adható legnagyobb kitüntetés!

⁷ Dán evangélikus lelkész, dráma illetve újságíró, akit a nácik gyilkoltak meg 1944-ben. Ordass a múlt század húszas éveiben hallott először róla. Az 1947-es ún. „nagy” külföldi útján igyekezett engedélyt kapni néhány színdarabjának a lefordításához. A négy drámából végül három jelent meg. Kaj Munk : Három dráma – Az ige; Tűzpróba/Kohóban; A bíró urak . Fordította : Ordass Lajos. Koppenhága;Lohses Forlag Frederica 1980.

⁸ Mivel az előadásban Ordass püspöki szolgálatáról lesz szó, és, mivel a jobboldali diktatúra elleni harca lelkészi szolgálatának idejére esett, ezért ezt itt csak megemlítem. A dániai előadásban, illetve az azt követő nagytanulmányban erről részletesen szóltam. Christianity and Resistance in the 20th Century. From Kaj Munk and Dietrich Bonhoeffer to Desmond Tutu. Szerkesztő: Soren Dosenrode. Brill. Leiden-Boston.2009. Ebben: Enikő Böröcz: Lajos Ordass: A Christian and a consistent adversary of the totalitarian systems. 203-229.o.

Ordass életrajzi adatait ennek a tanulmányomnak a nyomán ismertetem.⁹ Ordass Lajos 1901. február 6-án született a Bács-Bodrog vármegyében lévő Torzsán, és 1978. augusztus 14-én halt meg Budapesten. Teológiai tanulmányait részben Budapesten, részben Sopronban végezte, 1924-ben avatták lelkésszé. Segédlelkészi éveit Hartán. Lovasberényben, Soltvadkerten töltötte. 1927-28-ban Svédországban volt ösztöndíjas. 1928-1930 között tábori lelkész volt Debrecenben és Budapesten. 1930 és 1941 között Cegléden parókus lelkész, itteni működése alatt 1937-től a Pesti Közép egyházmegye esperese, 1939-től a Bányai Evangélikus Egyházkerület Lelkészegyesületének az elnöke. 1941-1945 között Budapest-Kelenföldi lelkész. 1945-1978 között a Bányai majd Déli Evangélikus Egyházkerületek törvényesen megválasztott legitim püspöke. Hivatalát azonban csak két részben, alig öt esztendeig tudta gyakorolni 1945-1948 illetve 1956-1958 között. 1947-ben egy közel öt hónapos külföldi útra indult, mint egyházának a 2. világháborút követő első nagykövete. Ez az út tette a világ evangélikussága, de az egész világ előtt ismertté a nevét. Az 1947. július 6-án Lundban megalakult LVSZ első világgyűlésén második, az 1957 augusztusában-Minneapolisban tartott III. világgyűlésen első alelnökké választották. 1948-ban koholt vádakkal letartóztatták, majd hamis vádak alapján elítélték. Az igazi ok az volt, hogy egyháza saját, és a magyar nép körében végzett szolgálatának szabadságáért, az egyházi élet autonómiájáért, illetve mindezek okán az evangélikus iskolák megmaradásáért küzdött. 1950. április 1-jén egyháza akkori vezetői megfosztották hivatalától. 1956 októberében rehabilitálták, november 1-jén visszatért püspöki hivatalába, 1958 júliusában az államhatalom által kreált 22/1957-es törvényerejű rendeletre hivatkozva ismét eltávolították. Ettől kezdve, több mint húsz évig, 1978 augusztusában 14-én bekövetkezett haláláig élt belső emigrációban. A magyar állam 1990-ben, egyháza 1995-ben rehabilitálta, és legitimnek jelentette ki püspökségét 1945 és 1987 között. A Deák téri evangélikus templom udvarán lévő emléktáblán püspöki szolgálatát már az említett két évszám jelzi. Rögton alatta Káldy Zoltán neve van, aki 1958 és 1987 között de facto, de nem de jure püspöke volt egyházának.

III. Az Ordass-i életmű méltatása

Két fogalom segítségével próbálom megragadni Ordass Lajos 1945 és 1948 illetve 1948 és 1956 közötti püspöki szolgálatának lényegét. Az egyik egy dupla fogalom: *az anyaszentegyház szolgálója– az evangélikus út embere!* A másik: *a krisztusi demokrácia támogatója.* *A két fogalom szorosan egybetartozik, és pedig olyan formában, hogy az elsőből következett a második, tehát az egyházhoz való tartozásából, és az egyház szolgálatából következett az általa saját népének választott magyarság,*

⁹ Az Ordass-életrajz adatait l. In. Christianity and Resistance... 203-207.o.

magyar nép, Magyarország szolgálata. Az első aktív periódusát illetve az első belső emigrációban töltött időszakát egyszerre tartom szem előtt.

1/ Az anyaszentegyház szolgálója – az evangélikus út embere

1945-1948

Ordass többször emlegette magát így: „*az anyaszentegyház szolgálója*”, és pedig nemcsak egyházi környezetben, hanem világi vezetők előtt is.¹⁰ Gyakran beszélt „*az evangélikus út*”-ról is. Mind a két kifejezés mögött az a meggyőződése húzódott meg, hogy az ő életének központja a Jézus Krisztus halálába és feltámadásába vetett hit nyomán született, a követés keresztyét önként vállaló, az egyházban, és a világban ennek szellemében forgolódó tanítványi élet. Nem pusztán önmaga, hanem minden egyes evangélikus ember, sőt az egész anyaszentegyház számára csak ezt az egyetlen utat tartotta hitelesnek és járhatónak.

Mindez már püspökké választása előtt tisztázódott benne. 1943-ban, egy három egyházmegye lelkészei előtt tartott előadásában nyilvánosan ki is mondta. Tehát háborús körülmények között tisztázta ezt a dolgot. Ezt, hogy az anyaszentegyház szolgálóinak, az evangélikus út embereinek a saját küldetésüket úgy kell felfogni, hogy az — soha „nem politikai célzattal, és nem is a politika szolgálatában”, — hanem „Csak az egyházra tekintő szemmel és az egyházat szerető szívvel” történjék.¹¹ Ez az elhatárolódás azonban soha nem takart apolitikusságot. Hiszen az előadásában elhangzott; részben a norvég és részben a német egyházarcokra történő utalással éppen azt tisztázta, hogy az egyház küldetése minden ember felé irányul. Úgy a saját hívei, mint annak a nemzetnek minden egyes állampolgára felé, amelynek a kebelén belül él. Ordass előadásából az is kiderült, hogy tisztában volt azzal, hogy 1943-ban az akkori Európa népei többségének, és benne az egyházaknak bal illetve jobboldali diktatúrák árnyékában zajlott az élete. Előadása ezért lett egyszerre történelmi és egyháztörténelmi parabola arról, hogy – legyen szó békés, vagy kritikus, kiélezett helyzetről – az egyháznak mindig minden helyzetben egyházként kell helytállnia. Ha röviden akarnánk visszaadni, amit Ordass előadása sugallt, akkor a következőket mondhatjuk. Két – a kommunista és náci – ez a helyes történelmi sorrend – ideológiák által hangoztatott nagy hazugság: ti. „*az osztályalapon vagy a faji alapon megteremtendő Isten országa vágyálma* ” helyett az egyháznak a maga kétezer éves munkáját kell folytatni. Az egyháznak a *verbum totum*-ot – tehát Isten teljes ígését – kell meghirdetni,

¹⁰ Ordass Lajos: Válogatott Írások. Válogatta és az utószót írta: Szépfalusi István. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. Bern, 1992. 199.o.

¹¹ Ordass Lajos: Küzdelem evangélikus hitünkért ma. Előadás 1943.március 25-én az arad-békési, békési, és csanád-csongrádi egyházmegyék közös konferenciáján. Az előadás szövegét l. többek között In. Evangélikus Országos Levéltár Doktor Ordass Lajos Levéltára [EOL DOLL] 19. d. 6. cs. 3. pont.2. o.

és megélni! Ez pedig nem más, mint az egyház és világ számára egyaránt kötelező *isten törvény*, és a csak az egyház számára érvényes *isten evangélium* szóban, cselekedetben és magatartásban történő képviselése. Ordass azért idézte a norvég evangélikus egyház „*Az egyház alapja*” címen kiadott 1941-es húsvéti hitvallását, és annak hat pontját, hogy hangsúlyozza azt, hogy *az egyháznak mindig egyházként, csakis egyházként lehet, szabad, és kell megjelenni önmaga és a világ színe előtt*. A hat pont a következő volt: 1/ Az íge szabadsága; 2/ A felszentelés által kapott jogok; 3/ Az egyháztagság; 4/ A szülők gyermeknevelési joga; 5/ A felsőbbséghez való viszony; és 6/ Az állam-egyházégető kérdései.

Ordass tehát úgy érkezett meg a püspöki szolgálatba, hogy tisztán állt előtte mind az egyház dolga, mind pedig a saját dolga. Azzal is tisztában volt, hogy éppen ennek a programnak a hátterén: „Az egyház ebben a világban sohasem élhet küzdelem nélkül.”¹² Ez a kijelentés előrevetítette Ordass tudatos keresztvállalásra berendezkedett életét. *Kereszt és küzdelem, küzdelem és kereszt szorosan egybetartoznak!*

Püspöki székhelyében. 1945.szeptember 27-én, ugyanezen az alapon jelentette ki, hogy a „... soha el nem ismerhetjük az egyházi szolgálat elé odaállított sorompókat... Az Egyház ősidők óta eredményes missziót csak ezzel a föltétellel tudott folytatni.”¹³ Ha a világ mégis megtenné, az egyháznak akkor is – a maradék rendelkezésére álló eszközzel – végeznie kell a maga szolgálatát, biblikus, reformátori és hitvalló alapokon. Az egyháznak *coram Deo* mindig, minden pillanatban, *coram hominibus* pedig akkor, addig, és annyiban, amennyiben ez igazságos és jogos *a bűnbánat állapotában kell élni és szolgálni*. Ordass nagyon jól tudta, hogy az egyház gyakran elbukik a maga szolgálatában. *Abban is, ami az egyház speciális szolgálata*, – amit soha senki helyette nem végezhet el, csakis egyedül ő – *és abban is, ami ennek következményeként a világgal szembeni szolgálata lenne, legyen szó az igazság képviseléről, vagy az irgalmasság szolgálatáról*. Tudta, hogy bármelyik területen bukik el az egyház, az a másik területet is érinti. Egyetlen ellenszert ismert a sok-sok elbukás megakadályozására, és pedig azt, hogy az egyház minden egyes tagjában, és egész közösségében arra kell igyekeznie, hogy a saját dolgában hűséges legyen. Egyenesen azt mondta, hogy ha az egyház a saját dolgát hűségesen végzi, akkor annak a világ mindenkori állapotára is automatikusan hatással kell lenni. Ez az automatikus hatás lehet az egyházüldözés fokozása, vagy pedig a világ közeledése Isten és Krisztus törvényéhez. Azt is kihangsúlyozta, hogy csak akkor tudunk egy jobb világot hagyni az utódainkra, ha mint egyház nem halmozunk kudarcra kudarcot, hanem a saját dolgunkban hűségesek maradunk.

¹² Ordass Lajos: Küzdelem evangélikus hitünkért ma. ... 27. o.

¹³ Részlet Ordass püspöki székhelyéből. EOL. DOLL 19. d. 6. csomó, 3. pont, 6. o.

Ordassnak *az egyházi iskolákért folytatott harcában* ugyanezek a motívumok köszöntek vissza. Ebben a kérdésben, nem csak az akkoriban már megjelenő, laikus és klerikus egyházi baloldallal, hanem az ún. egyházi ébredés két kiválóságával, Túróczy Zoltánnal és Szabó Józseffel is szembekerült. Ordass kettős érvelést használt. Egyfelől tisztázta, hogy *az iskolák az egyház tulajdonai!* Több évszázados, – sokszor nagyon nehéz helyzetekben is megőrzött – evangélikus hűség gyümölcsei, és ezekről neki, mint utódnak nincs joga lemondani. Elvehetik, de önként nem adja! A másik, amit mondott az volt, hogy az az iskola, amelyik a magas szintű tanítás szolgálatához hozzáadja az *egyháziasságnak azt a légkörét*, amelyet csak a küldetését komolyan vevő, és hűségesen végző egyház képes nyújtani – *igenis az evangélium szolgálatába áll.* És akkor az már az egyház szolgálatának a címszava alá kerül, és, mint ilyet védelmeznie kell.

1/a

Következmények

Ordassnak ezért az egyházfelfogásért, és ennek gyakorlati következményeiért kellett börtönbe vonulni. Szegeden katolikus papok társaságában megtapasztalta *a szenvedő egyházak belső szolidaritását és különleges ökumenéjét.* A katolikus papok tudták, hogy Ordassnak felajánlották, hogy ha aláírja Mindszenty elítélését, akkor azonnal szabadon bocsátják. Nem tette meg. Ugyanezek a katolikus papok imádkoztak térdén állva Ordassért, amikor saját püspöktársa, Túróczy Zoltán, Rákosi üzenetét hozta neki 1949.január 8-án. Az üzenet lényege az volt, hogy ha lemond, akkor azonnal szabadon bocsátják. A jelenet evangélikus szemtanúja Scholz László így írt erről: „Valóban nem volt párja annak, amit Ordass tett. Mindenki megtört és meghajolt... Micsoda hűséggel utasította el azt, hogy szabadlábra helyezik, ha megadja magát. Ott ült az ellenőr is, hallgatott mindent mellettünk.”¹⁴ Ordass hűsége a koncepció per áldozataként szenvedő Mindszenty József bíboros irányába, és a katolikus papok imái a saját püspöktársától megkísértett Ordassért *az igazi ökumené gyönyörű gyümölcsei* voltak. *Csak ebben a környezetben történhetett az meg*, hogy valószínűleg az egyháztörténelemben páratlan módon egy rab evangélikus püspök prédikált 1949. december 24-én este ugyancsak rab katolikus papokból álló gyülekezetnek. Ordass-kutatók állandóan idézik ennek a beszédnek a következő mondatait: „*Szabad vallanunk... Nem Augustus akarata megy rajtunk teljesedőbe, hanem Isten akarata.* Azt mondom most egyszerűen, de kiélezetten: Ha egy keresztyén lakosságú országban istenellenes és így egyházellenes hatalom ragadja magához az uralmat, akkor ugyan mi lehet Isten akarata azok felé, akiknek drága a keresztyén hitük? Nem az, hogy alkudozás nélkül védelmezzék azt? S ha az istentelen hatalom annyira elvakult, hogy még a bántalmazás eszközéhez is hozzányúl, akkor mi lehet Isten akarata a hűségesek felé? Nem az, hogy börtönben rabláncot vállaljanak, vagy bitófán

¹⁴ Emlékezzünk régiokról. Scholz László visszaemlékezése életútjára. Evangélikus Misszió Központ, Budapest, 2005. 31. o.

vértanú-halált? És ha ez Isten akarata, akkor ez az akarat nem legelsősorban mifelénk irányul, akiket gyülekezeteiben pásztori tisztséggel ruházott föl? *Milyen végtelen nagy karácsonyi békesség költözhet lelkünkbe, ha itt a börtönfalak között is tudjuk, hogy nem emberi önkény tapos rajtunk, hanem Isten áldott akarata történik itt is velünk.*¹⁵

2/ Ordass Lajos: a krisztusi demokrácia embere

Ordass Lajos püspöki székfoglalójában az első tematika, – amely az államhatalom felé intézett üzenetként is felfogható volt – az egyházi iskolákhoz való ragaszkodás kifejezése volt. Nem kritikátlanul tette ezt, hanem annak megvallásával, hogy az egyházi iskolák gyakran éppen legfőbb specialitásukat az „egyháziasságot” vetették le. Évezredes illetve évszázados kontextusba helyezte mindezt bele, amikor *kihangsúlyozta, hogy mit köszönhet a magyarság egésze az egyházak tanítószolgálatából kinőtt iskolarendszernek.*

A püspöki székfoglaló beszédnek azonban volt egy másik eleme, amely azt tette világossá, hogy a megválasztott püspök milyen *állam-egyház viszonyban* gondolkodik. Egy szóval kifejezve, Ordass „*dialogikus*” modellben gondolkodott, amelyben egyenrangú partnerek folytatnak állandó párbeszédet egymással. A másik gondolat, amelyet megfogalmazott az volt, hogy a lutheri két birodalom, vagy kettős kormányzásról szóló tanítást alkalmazva kimondta, hogy *Isten minden nép számára két drága kincset adott, az egyik a törvény, a másik az evangélium.* Üdvtörténelmi sorrendet használva, a másodikat, az evangéliumot helyezte előre, a törvényt a második helyre. Az államhatalomra a törvény és annak megfogalmazott formája a jogrend betartatása bízott rá. Implicit módon Ordass itt arra utalt, hogy az államhatalmak által életbe léptetett és gyakorolt jogrendek akkor igazán hatékonyak, ha tartalmuk nem sérti az isteni törvényeket, és ha azokat kicsikre és nagyokra egyaránt alkalmazzák. A konkrét kapcsolatok kérdésében nagyon hangsúlyozta, hogy az egyház szóban-cselekedetben-magatartásban adott szabadságát mindenképpen meg kell őrizni, bármiféle együttműködés csak ezen az alapon lehetséges. Az egyháznak joga és kötelessége a magyar nép közelében lenni, mert csak így tudja magáévá tenni annak minden „ínségét, bűnét, örömét és jó reménységét.”¹⁶ Ordassnak ezek a gondolatai lényegében a később általa és püspöktársai által *krisztusi demokráciának* nevezett fogalom első, még csírájában történő megfogalmazásai voltak.

¹⁵ Ordass beszédének teljes szövegét l. Ordass Lajos: Válogatott Írások...283-287. o., továbbá =Keresztyén Igazság az OLBK folyóirata Új folyam 52. sz. 2001. TÉL. 1-4. o. Az idézet a 3. oldalon található.

¹⁶ Részlet Ordass Lajos püspöki székfoglalójából. EOL DOLL 19.d. 6.cs. 16.o.

Ordass Lajos már püspökként, 1946. június 25-én aláírt egy közös pásztorlevelet, amelynek címe: *A demokráciára vonatkozó elvi álláspontról* volt. Kapi Béla dunántúli, akkori senior, Ordass Lajos bányai, és Kuthy Dezső, a dunáninnyi egyházkerületek püspökei, illetve az akkoriban a Túróczy Zoltán püspököt helyettesítő Marcsek János tiszai egyházkerületi püspökhelyettes együtt írták alá.¹⁷ Figyelemreméltó ez a megszólalás, hiszen még azelőtt történt, mielőtt Magyarország aláírta volna a párizsi békeszerződést, amely Magyarország szuverenitásának visszanyerését kellett volna, hogy jelentse. Szabad úgy fogalmazni, hogy ezzel a megszólalással, az evangélikus püspöki kar az ország demokratizálódását kívánta a maga sajátos módján elősegíteni. Ez a fajta demokratizálódás természetesen az egyház szolgálatának a külső körülményeit is nagymértékben javította volna. Ugyanis 1945-től kezdődően politikai gyilkosságok, az összeomlott helyi és országos közigazgatások kommunisták által történő egyre erőszakosabb lenyúlása jellemezték a magyar közéletet. Ehhez jöttek azután a német kitelepítések, és az azok gyakorlati kivitelezésekor történt politikai természetű visszaélések. Hírek érkeztek a Csehszlovákiában a magyar és német lakosságot sújtó Benes-dekrétumok kárvallottjairól. A magyar-csehszlovák ún. lakosságcsere egyezmény politikai céljai mindenki által világosak voltak. A háborús bűnösök körét messze meghaladó koncepciók perek családok százait tették tönkre vagy nyomorították meg véglegesen. *Ordass a maga sajátos cselekedeteivel próbált ellensúlyokat felrakni.* Ugyanaz az Ordass Lajos, aki 1945 előtt ellenállt a pán germanizmusnak, az ún. „felszabadulás” után egyedül mert német istentiszteleteket tartani Budapesten. Ezen kívül folyamatosan igyekezett segíteni a nehéz helyzetbe kerülteket. Ugyanaz az Ordass Lajos, aki előzőleg a jobboldali diktatúra áldozatait mentette, 1948.március 18-án, Balassagyarmaton meg merte mondani Mihályfi Ernőnek, hogy az egyházaknak most éppen a baloldal által termelt áldozatokat kell vigasztalni.

A három püspök, és egy püspökhelyettes által aláírt pásztorlevél világosan beszélt *nem csak az ország lakossága többségét,* és benne a keresztyéneket is sújtó politikai előjelű szenvedésekről, hanem az egyre szaporodó *speciálisan keresztyén-ellenes megmozdulásokról,* és azok következményeiről is. A helyzet úgy nézett ki a keresztyének szemszögéből, hogy ők ebben az időben már *kettős szenvedés* részesei voltak. Szenvedtek magyar állampolgárként és keresztyénként. Mind a két dologgal kapcsolatosan figyelmeztették az akkori államhatalom vezetőit, akik akkoriban még több párthoz tartoztak. megvallották Róma 13 igazságát, azonban azt is kihangsúlyozták, hogy *„Evangélikus egyházunk... Istentől kapott őrállói kötelessége szerint figyel... az emberi életben az állam tényeit, és felemeli szavát, valahányszor olyan dolgokat lát, melyek a hatalom erkölcsi természetével, az evangélium tanításaival, vagy az igazságossággal össze nem egyeztethetők.* Érdeke ez magának az államhatalomnak is, de legfőképp a demokráciának, melynek – régi megállapítás

¹⁷ A Magyar Evangélikus Egyház Püspöki Karának Pásztorlevele. Budapest, 1946.június 25. A levél szövegét l. többek között In. Ordass Lajos: *Válogatott Írások...* 110-113.o.

szerint» fönntartó elve az erény «.”¹⁸

A püspökök által a pásztorlevélben elmondott kijelentések közül a legfontosabb a „*krisztusi demokrácia*” *evangéliumi értelmének négy jelzővel meghatározott definíciója* volt. A jelzők a következők: *őszinte, türelmes, igazságos, mértéktartó, és istenfélő*. „Meggyőződésünk szerint a jelenleg fogyatékos békét és rendet csak olyan demokratikus politikával lehet szolgálni, amelyet őszinteség, türelem, igazság, mértéktartás és istenfélelem jellemez. Ezen szavak értelmét nem kell ugyan bővebben kifejteni, mégis elkerülendő a politizálás látszatát, röviden megadjuk azok evangéliumi értelmét. *Őszinte* az, aki azt mondja, amit gondol, és azt teszi, amit mond. *Türelmes* az, aki nem gerjed pártos haragra a becsületes és jó szándékú ellenvéleményen. Nemcsak bírja, de a közjó érdekében keresi is a kritikát, mert a világon senki sem lehet tökéletes, és bizony rész szerint van bennünk a tudás. A jóról vallott nézetet a meggyőzés, nem pedig az erőszak eszközeinek alkalmazásával terjeszti. *Igazságos* az, aki egyforma mértékkel mér minden felebarátjának. Mint hatalom pedig: nem kedvez pártos elfogultsággal senkinek, jól tudván, hogy »*Justitia Regnorum Fundamentum*«, jogszabályait nem mulékony és törékeny jelszavakra, hanem egyedül az erkölcsi törvényre alapozza. *Mértéktartó* az, aki semmiben sem megy túlzásba, még a jóban sem. És nem engedi, hogy a helyes elvekbe a túlzók és rálicitálók, a romlás csíráit vigyék bele. *Istenfélelem* jellemzi végül azt, aki tudja, hogy a világ nem az ő eszével kezdődött s nem is végződött azzal. Elismer maga felett magasabb rendű szellemi erőt, törvényt, melytől erkölcsében és létében függ, amelyben hisz, amelynek ő egyszerű, de felelős eszköze.”¹⁹

2/a A Pietro-akció 1950-1956

Ordass Lajosnak 1950 és 1956 között – tehát az ún. első belsőemigrációs korszaka idején –nyílt lehetősége arra, hogy a gyakorlatban is megmutassa, hogy *az anyaszentegyház szolgálója-jaként, az evangélikus út embereként és a krisztusi demokrácia gyakorlójaként*, még teljesen háttérbe szorított állapotában is, tud valamit tenni egyházáért és a magyarságért. Ordasst tisztelő LVSZ-es, EVT-s körök, illetve egy őt – eltávolítotttsága ellenére is – tiszteletreméltó vezérembernek tartó kicsiny evangélikus csoport együtt hozták létre azt a hatalmas méretű segélyakciót, amely a politikai okból

¹⁸ Részlet a Pásztorlevélből. 110.o.

¹⁹ Uo. 111.o.

egzisztenciális megsemmisülésre ítélt evangélikus keresztyén emberek fizikai, szellemi és lelki életét nem csak megmentette, hanem magasabb szintre is helyezte.

2003-ban nyílt módomban arra, hogy amerikai tanulmányutamban idején Chicagóban az Amerikai Evangélikus- Lutheránus Egyház Központi levéltárában végezzek kutatásokat. *Itt bukkantam rá azokra az anyagokra, amelyek arra utaltak, hogy Ordass kapcsolatai megmaradtak a külfölddel.* Külföld alatt az amerikai lutheranizmust, illetve a Genfben székelő evangélikus illetve egyházak világ tanácsa megfelelő központjait, és személyeit, illetve magánszemélyeket értek. Az egyik legfontosabb utalás ebből a szempontból egy 1951.október 30-án született levél volt, amely arról szólt, hogy Magyarországra éhező, deportált, kitelepített és egyéb nyomorúságot szenvedő evangélikusok számára küldenek adományokat. A tudósításból az is kiderült, hogy ez egy jól megszervezett dolog volt, több személy közreműködésével történt, akik gondoskodtak arról, hogy a csomagok igazán rászorulókhoz jussanak. Ebben a levélben bukkant fel a mondat: „A szétesztás [ti. az adományok B.E.] egy olyan személyre van rábízva, aki hetente jelent Pietro-nak”.²⁰ Ebben a levélben van szó Pietro Sára nevű leányának esküvőjéről, és az ezt követő családi vacsoráról.

Azt, hogy a *Pietro* név mögött *Ordass Lajos* rejtőzött egy személyes üzenet is bizonyította, amelyet Ordass jól felismerhető, mással össze nem téveszthető kézírásával született, és pedig 1951. Adventjén. A levél első mondata így hangzott angolul : „A personal message from Pietro just arrived.” – azaz „Egy éppen most Pietro-tól érkezett személyes üzenet”. És következett négy újszövetségi textus: II.Khor. 8,10-14; II.Khor 6:2, Galata 6,9-10, és Cselekedetek 16:9. A fenti igeszakaszok – az ínséges időket élő jeruzsálemi keresztyének számára történő gyűjtés elhatározásáról, kivitelezéséről, az átgondolt, megfontolt adakozásról; annak KAIROS-áról, tehát kedvező időpontjáról; a jó cselekvésének szorgalmas végzéséről; illetve a személyes segítő jellegű megjelenésről szóltak. És pedig ebben a sorrendben. . A bibliai textusok ezzel a hozzáfűzéssel érkeztek: „Pietro azt kéri, hogy jól fontolják meg [ti. ezeket a textusokat!], és imádkozik Önökért, és a munkáért.”²¹ Ugyanazon év utolsó napjaiban érkezett egy másik levél a szlovák származású amerikai lelkésztől Genfből Ordass egy jó barátjához Paul Empie-hez. Ehhez a levélhez csatolták a később Ordass-autogramnak nevezett cédulát, amelyen II.Khor.1, 3-7 szövege szerepelt. Ez az ige a hálaadásról, a vigasztalásról, és mindebben a tanítványok egymással való közösségéről szól.

Óriási méretűvé dagadt ez a nagyon szerény formában elindított segélyakció. Az LVSZ, az EVT, egy külföldön élő magyar házaspár *Bruck Andor és felesége, Kegár Mária*, Magyarországon *Böhm Dezső* emberek és családok százain segítettek. Mindnyájan a kommunista diktatúra áldozatai voltak, a rezsims gyors vagy lassú halállal akarta őket elpusztítani. Több ezer csomag,– élelmiszer, ruha, cipő –

²⁰ Central Archives of the Evangelical-Lutheran Church in America. National Council- anyag. [CAoELCA NC] 2/4 d. 39/8.

²¹ CAoELCA NLC II./4 39/5.sz.

gyógyszerek, készpénz az akkori magyar evangélikusság legnyomorultabbjainak a megsegítésére. Azok megsegítésére, akikre az akkori evangélikus egyházi vezetők többsége nem akart még gondolni sem.

Az 1952-es karácsonyi csomagokba beletették Ordass Lajosnak a kitelepítettekhez intézett levelét, amelyben Lukács 2, 1-21 alapján egy karácsonyi igehirdetés és egy imádság volt benne. *Az imádságban Ordass arról írt, hogy „... karácsony pontosan azt mutatja, hogy Isten mindent tudott az emberi bűn és gonoszság mérhetetlen nagyságáról. Emiatt és éppen ezért óriási öröm, hogy Megváltót küldött.*²² A szegedi Csillag börtönben 1949 karácsonyán, Ordass tíz katolikus papoknak prédikált, 1951 karácsonyán viszont több száz nyomorult helyzetbe taszított evangélikus családnak!

Mind az amerikai központi evangélikus levéltárban, mind pedig az LVSZ és az EVT genfi központjaiban megőrzött köszönőlevelek sokasága bizonyítja, hogy az adományok megérkeztek az akkori korszak legrászorultabb evangélikusaihoz. Csak egyetlen példa erre az evangélikus Vladár Gábor, a Lakatos-kormány utolsó igazságügyi minisztere, a Bányai Evangélikus Egyházkerület 1948. szeptember 15-én lemondott kerületi felügyelője köszönőlevele. Levele Tomorról érkezett, és többek között ezt írta. „A magunk tapasztalataiból, és ismerőseink közléseiből is megállapítottuk, hogy a keresztyén egyházak segítőtevékenységében leghatékonyabban az evangélikusok működtek közre, ausztriai, svéd, nyugat-németországi, sőt amerikai evangélikus gyülekezetektől is kaptunk, főképpen ruhaneműket úgy, hogy másfél évtizedes ínséges időszakunkban ruházkodási gondjaink mérsékeltek voltak.”²³ 1951 karácsonyán Vladár Gábor 38 csomagot vitt haza, amelyek a világ minden tájáról érkeztek.

Zárógondolatok:

Ordass Lajos evangélikus hitvalló püspök lelki, szellemi, fizikai öröksége az evangélikus egyház és a magyarság számára elméleti, gyakorlati, magatartásbeli tapasztalatok kimeríthetetlen kincsestárát jelentik. *Az anyaszentegyház szolgálata, és ebből fakadóan a krisztusi demokrácia képviselése ma is minden egyes magyar evangélikus keresztyén számára komolyan veendő és kötelező feladat. A sorrend sem változott, csak az anyaszentegyházat helyesen szolgáló lesznek a krisztusi demokrácia igazi képviselői.* Ezen a háttéren a kérdés úgy vetődik fel, hogy az evangélikus egyháznak, annak klerikus és

²² Az igehirdetés, és az ima szövegét l. EOL DOLL 19. d. Ugyanabban az esztendőben 1952. december 18-án Franklin Clark Fry, Ordass személyes jó barátja, amerikai evangélikus egyházelnök nyílt levelet intézett a hitüket a megpróbáltatások között is megőrző magyarországi keresztyénekhez. A levelet CAoELCA ULCA anyag. 4/2. 45. doboz. Részlet a levélből: „Amint Luther Márton mondta, a felebarátainkkal való érintkezéseinkben mindnyájunknak Krisztussá kell lennünk a számukra. Én ennél is tovább megyek, és arra emlékeztetek titeket, hogy mindnyájunknak vissza kell tükrözni valamit az Atya önmagát elfelejtő és adakozó szeretetéből. Karácsonykor Ő a legjobbat adta, úgy, hogy soha többé ne elégedjünk meg azzal, hogy olyan ajándékot adunk, amely kevesebből árulkodik, mint mások személyiségének teljes tiszteletben tartása.”

²³ Vladár Gábor: Visszaemlékezéseim. Püski, Budapest, 1997. 346. o.

laikus tagjainak tisztában kell lenniük azzal, hogy ők magukat, és őket magukat mind evilági mind pedig örök méretekben a múltban, jelenben és a jövőben maguktól termő gyümölcsseikről fogják fel illetve el, vagy nem megismerni. A jelenben, a közeli és a távoli, –örök– jövőben ez egyaránt igaz és igaz lesz. Csak azok, és csakis azok, akik hűségesek a maguk küldetéséhez, és az abból fakadó feladatokhoz, csak azok, és csakis azok, akik az ezekhez a feladatokhoz csatolódó keresztben nem a megalkuvás, hanem a követés keresztjeit ismerik fel, azok lesznek az „örök jövő”, Isten jövőjének emberei!
